

ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО, ГОСПОДАРСЬКОГО ТА ТРУДОВОГО ПРАВА

УДК 347.121.2

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.28.06>

ПОНЯТТЯ МЕДИЧНОЇ ПОСЛУГИ У СФЕРІ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ АНАТОМІЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЛЮДИНИ

Зборівський Юрій-Антоній

Ярославович,

асистент кафедри цивільного права

та процесу

(Львівський національний університет
імені Івана Франка, м. Львів, Україна)

У статті аналізуються правові засади регулювання особистих немайнових прав, пов'язаних з охороною здоров'я, у контексті цивільних правовідносин, що виникають у зв'язку з наданням медичної допомоги, зокрема у сфері трансплантації. Автор наголошує на важливості поінформованої згоди пацієнта на надання медичних послуг з трансплантації, зазначаючи, що без такої згоди медична допомога не може бути надана, за винятком обставин, коли існує реальна загроза життю пацієнта.

У статті досліджується правова природа прав фізичної особи на охорону здоров'я та медичну допомогу, підкреслюється цінність цих прав, що проявляється у наявності реальних правових інструментів їх регулювання та захисту. Автор розглядає правовідносини між пацієнтом і медичним закладом та відповідні зобов'язання медичного закладу щодо надання медичної допомоги. Аналізуються особисті немайнові права, пов'язані з охороною здоров'я та наданням медичної допомоги, а також те, як ці права реалізуються в рамках цивільних правовідносин, що виникають у зв'язку з наданням послуг з медичного обслуговування.

Крім того, у статті розглядаються поняття «медична допомога» та «медична послуга» у розрізі особистих немайнових прав. Автор пропонує розглядати медичну послугу як дію або діяльність у сфері медичної допомоги, що споживається в процесі її надання. У контексті послуг з трансплантації автор зазначає, що ці послуги неможливі без анатомічного матеріалу, який, будучи відокремленим від людського тіла, також стає об'єктом цивільних правовідносин.

Автор також порушує питання про співвідношення категорій «медична допомога» та «медична послуга» і наголошує на важливості уніфікації понятійного апарату в сфері особистих немайнових відносин. Наголошується на необхідності чіткого законодавчого визначення медичної послуги в контексті послуг з трансплантації з метою забезпечення належної реалізації особистих немайнових прав, пов'язаних з охороною здоров'я.

Ключові слова: медична послуга, медична допомога, право на медичну допомогу, трансплантація анатомічних матеріалів, поінформована згода.

THE CONCEPT OF MEDICAL SERVICE IN THE FIELD OF TRANSPLANTATION OF HUMAN ANATOMICAL MATERIALS

**Zborivskiy Yuriy-Antoni
Yaroslavovich,**

Assistant at the Department of Civil Law
and Procedure
(Ivan Franko National University of Lviv,
Lviv, Ukraine)

The article analyzes the legal framework for regulating personal non-property rights related to healthcare in the context of civil legal relations arising in connection with the provision of medical care, in particular in the field of transplantation. The author emphasizes the importance of the patient's informed consent to the provision of transplantation services, noting that without such consent, medical care cannot be provided, except in circumstances where there is a real threat to the patient's life.

The article examines the legal nature of an individual's rights to health care and medical assistance, emphasizing the value of these rights, which is manifested in the existence of real legal instruments for their regulation and protection. The author examines the legal relationship between a patient and a medical institution and the corresponding obligations of a medical institution to provide medical care. The article analyzes personal non-property rights related to healthcare and medical care, as well as how these rights are exercised within the framework of civil legal relations arising in connection with the provision of medical services.

In addition, the article examines the concepts of «medical care» and «medical service» in the context of personal non-property rights. The author proposes to consider a medical service as an action or activity in the field of medical care which is consumed in the course of its provision. In the context of transplantation services, the author notes that these services are impossible without anatomical material, which, being separated from the human body, also becomes the object of civil legal relations.

The author also raises the issue of the correlation between the categories of “medical care” and “medical service” and emphasizes the importance of unifying the conceptual framework in the field of personal non-property relations. The author emphasizes the need for a clear legislative definition of medical service in the context of transplantation services in order to ensure the proper exercise of personal non-property rights related to healthcare.

Key words: medical service, medical care, the right to medical care, transplantation of anatomical materials, informed consent.

В рамках цивільних правовідносин, які виникають з надання послуг медичної допомоги, реалізуються особисті немайнові права, пов'язані з охороною здоров'я. Без надання медичної послуги неможливе здійснення права на медичну допомогу та похідних від нього особистих немайнових прав на інформацію про стан здоров'я та охорону здоров'я. Звичайно задовільнити потребу в охороні здоров'я можна в площині соціального медичного правовідношення. Але і у випадку надання медичної допомоги в закладі соціального спрямування правовою формою буде медична послуга.

В рамках правовідношення з надання медичної послуги здійснюється регулювання взаємовідносин пацієнта з лікувальною установою (лікарем-підприємцем) або медичним закладом іншого медичного спрямування. Однак в основі цих взаємовідносин лежить здійснення особистого немайнового права фізичної особи на охорону здоров'я та медичну допомогу. Правовою формою надання медичної допомоги виконавцем є послуга. Трансплантація анатомічних матеріалів також здійснюється в рамках правовідношення, яке виникає на підставі послуги.

У зазначених цивільних правовідносинах є зобов'язаний суб'єкт-виконавець медичних послуг. Виконавцями медичних послуг є медичні заклади охорони здоров'я, засновані на будь-якій формі власності, а також медичні навчальні заклади, які відповідно до статутів і положень мають право надавати медичну допомогу; фізичні особи підприємці, які мають спеціальну медичну освіту, а також ліцензію на заняття медичною практикою, іноземні юридичні особи або іноземні громадяни, що отримали право на заняття медичною практикою в Україні.

Об'єктом цивільних правовідносин у цій галузі є медична діяльність суб'єктів правовідносин з приводу нематеріального блага – здоров'я особи. Медична діяльність спрямована на поліпшення здоров'я пацієнта шляхом впливу на його організм. При цьому фізична особа, якій надається медична допомога є об'єктом медичного впливу, але не об'єктом правовідносин, вона є суб'єктом останніх [1, с. 17].

Медична послуга є правовою формою надання медичної допомоги пацієнту. Звернення за медичною допомогою є реалізацією особистого немайнового права на охорону здоров'я та медичну допомогу. Трансплантація має на меті застосування спеціальних лікувальних методів з використанням анатомічних матеріалів, яку неможливо здійснити без надання медичної послуги сертифікованим медичним закладом.

Відповідно здійснення права на медичну допомогу є способом реалізації особистого немайнового права на охорону здоров'я та медичну допомогу. Правовою формою підтвердження волевиявлення пацієнта є його поінформована згода на трансплантацію анатомічних матеріалів. Відносини з надання медичної послуги можуть оформлятися цивільно-правовим договором про надання медичної допомоги з використанням анатомічних матеріалів.

Медична послуга, як вид договірних відносин, не визначена ЦК України. В переліку об'єктів цивільних прав згадується послуга загалом. Дефініція послуги міститься в ст. 901 ЦК України і визначається як дія (діяльність), яка споживається в процесі її надання.

В процесі надання медичної послуги застосовуються не лише маніпуляційні заходи, але й медикаментозне використання лікарських засобів, а в трансплантаційному процесі також уречевлених тілесних субстанцій у вигляді анатомічних матеріалів. Це не суперечить суті медичної послуги, яку О.В. Чехун пропонує визначити як діяльність послугодавця, що спрямована на досягнення такого результату, корисні властивості якого здатні задовільнити потреби особи у відновленні і (або) підтриманні її здоров'я безпосередньо в процесі протікання доцільної діяльності послугодавця, який не має предметного вираження (матеріальної форми) і не може бути гарантований послугодавцем [2, с. 214].

Виходячи з правової природи особистого немайнового права на медичну допомогу, право на медичну послугу виникає з моменту народження особи і припиняється з її смертю. Особисте немайнове право реалізується шляхом укладення договору (вчинення правочину).

Медична послуга охоплює комплекс заходів профілактичного, лікувального, діагностичного, реабілітаційного характеру, а також догляд та обслуговування хворих. Положення, що стосуються медичної послуги міститься в Законі України «Основи законодавства України про охорону здоров'я» в контексті забезпечення якісними та ліцензованими лікарськими засобами для здійснення права на безпечні медичні послуги та на застосування якісних і дозволених методів медичних послуг [3].

Для надання медичної послуги з трансплантації визначальним є волевиявлення реципієнта (пацієнта). Без поінформованої згоди пацієнта не може бути здійснено надання медичної допомоги, в тому числі трансплантаційні заходи.

ЦК України передбачає лише такі випадки надання медичної допомоги без згоди фізичної особи, її батьками, опікунами, піклувальниками, коли існує реальна загроза життю пацієнта. Вступаючи у правовідносини з медичним закладом фізична особа реалізує особисте немайнове право на медичну допомогу. Цьому суб'єктивному цивільному праву кореспондується обов'язок медичного закладу.

Аналізуючи юридичну природу немайнових прав загалом та право фізичної особи на охорону здоров'я та медичну допомогу, зокрема Г.А. Миронова, вважає, що цінність таких прав проявляється у наявності реальних правових інструментів їх регулювання та захисту. Статус особистого немайнового права підтверджується закріпленістю відповідного права на рівні цивільного законодавства та наявністю цивільно-правових механізмів регулювання, охорони та захисту відповідного обсягу передбачених нормою права правомочностей фізичної особи як учасника цивільних відносин [4, с. 61].

Регулятивна функція здійснення особистого немайнового права на медичну допомогу відображається в змісті договору про надання медичної послуги з трансплантації або соціального медичного правовідношення. Зміст права на охорону здоров'я, безпосередньо пов'язано з правом на медичну допомогу, а останнє реалізується в рамках цивільно-правового відношення з надання медичної послуги.

Результат медичної послуги спрямований на реалізацію права на медичну допомогу. Особливістю медичної послуги є відсутність гарантованого результату, який би відповідав її меті. Це має важливе значення при наданні медичної послуги з трансплантації. Не завжди, зважаючи на ризиковість трансплантаційних заходів досягається очікуваний результат у вигляді лікувального ефекту.

Виходячи з визначення послуги, яке міститься в ЦК України В.В. Луць зазначає, що результат діяльності щодо надання послуги, полягає в самому наданні послуг (тобто діяльності). При наданні послуг продається не сам результат, а дія, яка до нього привела [5, с. 572]. Медична послуга як форма реалізації права на медичну допомогу безпосередньо пов'язана з результатом такої діяльності. Водночас в немайнових правовідносинах з трансплантації характерною ознакою є відсутність гарантованості досягнення результату, який задовільнив би повністю реципієнта як учасника відносин.

В контексті здійснення особистих немайнових прав на охорону здоров'я та медичну допомогу актуальним є питання співвідношення категорій «медична допомога» та «медична послуга». З'ясування цього питання стало навіть предметом розгляду Конституційного Суду України, який у пункті 3 мотивувальної частини свого рішення №10-рп 2002 зазначив, що поняття «медична допомога» і «медична послуга» трактуються і як синоніми, і як антоніми, і як частина одна одної [6].

На думку А.А. Герц, поняття «медична послуга» відображає цивільно-правову природу відносин з надання медичної допомоги, оскільки основною підставою її надання є договір про надання медичних послуг. Як різновид послуг, медична послуга є самостійним об'єктом цивільних прав (ст. 177 ЦК України). Натомість поняття «медична допомога» є міжгалузевим і розглядується переважно в контексті особистих немайнових прав фізичної особи у цивільному праві [7, с. 54].

Тому актуальним є уніфікація поняттєвого апарату в механізмі цивільного регулювання немайнових відносин в сфері охорони здоров'я. Кардинальний спосіб вирішення цих суперечностей запропонувала С.Б. Булеца, яка вважає, що терміни «медична допомога» та «медична послуга» слід об'єднати в рамках поняття «медиколатрія» [8, с. 68].

В ст. 284 ЦК України особисте немайнове право на медичну допомогу розглядується через призму категорії лікування. Натомість у ст. 3 Закону України «Основи законодавства про охорону здоров'я» медична допомога визначається як діяльність

професійно підготовлених медичних працівників, спрямована на профілактику, діагностику та лікування у зв'язку з хворобами, травмами, отруєннями і патологічними станами а також в зв'язку з вагітністю та пологами. Натомість медичне обслуговування – це діяльність закладів охорони здоров'я, реабілітаційних закладів, відділень, підрозділів та фізичних осіб – підприємців, які зареєстровані та одержали відповідну ліцензію у встановленому законом порядку у сфері охорони здоров'я, що не обов'язково обмежується медичною допомогою в названому законі визначається послугою, що надається пацієнту закладом охорони здоров'я або фізичною особою – підприємцем, яка зареєстрована та одержала в установленому законом порядку ліцензію на провадження господарської діяльності з медичної практики та оплачуються її замовником [3]. Загалом, у вищеназваному законі медична послуга розглядується як об'єкт правовідносин, а медична допомога є діяльністю, яка теж є об'єктом цивільних прав.

В Законі України «Про застосування трансплантації анатомічних матеріалів людині» під діяльністю, пов'язаною з трансплантологією розуміються медичні послуги з вилучення анатомічних матеріалів у живих донорів, вилучення анатомічних матеріалів у донора-група, що здійснюються закладами охорони здоров'я, бюро судово-медичної експертизи або іншими суб'єктами господарювання, що згідно із законодавством мають право здійснювати таку діяльність. З діяльністю щодо вилучення анатомічних матеріалів пов'язані послуги із зберігання і перевезення анатомічних матеріалів людини, призначених для трансплантації.

Отже, діяльність пов'язана з трансплантацією в названому вище законі розглядується через призму поняття медична послуга. Натомість Т.В. Блащук навпаки визначає медичну послугу як діяльність спеціальних суб'єктів, яка безпосередньо спрямована на профілактику, діагностику, лікування та реабілітацію [9, с. 9].

На наш погляд, з правової точки зору медичну послугу слід розглядати як дію (діяльність) в сфері медичного обслуговування, яка споживається в процесі її надання. Послуга з трансплантації неможлива без анатомічного матеріалу, який у відокремленому вигляді людської субстанції теж є об'єктом цивільного правовідношення.

Таким чином, особисті немайнові права, пов'язані з охороною здоров'я, в Україні реалізуються через цивільні правовідносини, що виникають у зв'язку з наданням медичних послуг. Право на медичну допомогу та, зокрема, право на трансплантацію, розглядається як особисте немайнове право, яке реалізується фізичними особами, у тому числі, шляхом укладення договору з медичним закладом. Надання медичних послуг ґрунтується на поінформованій згоді пацієнта з відповідним медичним закладом. По своїй суті медичні послуги розглядаються як форма медичної допомоги та об'єкт цивільних правовідносин, а відсутність гарантованого результату, який би повністю задовольнив споживача медичної послуги, є характерною рисою немайнових правовідносин з трансплантації.

Список використаних джерел:

1. Булеца С.Б. Цивільні правовідносини, що виникають у сфері здійснення медичної діяльності: теоретичні та практичні проблеми : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. Одеса, 2016. 40 с.
2. Чехун О.В. Надання платних медичних послуг: цивільно-правові аспекти. *Часопис Київського університету права*. 2010. № 2. С. 213–216.
3. Закон України «Основи законодавства України про охорону здоров'я». (дата оновлення: 07.01.2022) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>. (дата звернення: 20.03.2023).

4. Миронова Г.Р. Абсолютні права людини у сфері охорони здоров'я : правові підстави обмеження. *Медичне право*. 2021. № 2(28). С. 57–70.
5. Зобов'язальне право: теорія і практика: навчальний посібник. За ред.. О.В. Дзери. Київ: Юрінком Інтер. 1998. 910 с.
6. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 53 народних депутатів щодо офіційного тлумачення положення частини третьої статті 49 Конституції України у державних і комунальних закладах охорони здоров'я, медична допомога надається безоплатно (справа про безплатну медичну допомогу) від 29.05.2002 № 10-рп 2002. (дата звернення: 20.03.2023).
7. Герц А.А. Договірні зобов'язання у сфері надання медичних послуг: дис.. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. Львів, 2016. 421 с.
8. Булеца С.Б. Договір медиколатрії. *Вісник академії адвокатури*. Київ, 2012. № 2 (24). С. 68–74.
9. Блащук Т.В. Договір про надання медичних послуг (медичного обслуговування) в умовах реформи медичної галузі. *Часопис національного університету Острозька академія. Серія: Право*. 2017. № 2 (16). URL : <https://lj.oa.edu.ua/articles/2017/n2/17btvrmh.pdf>.